

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีระดับความเป็นเมืองต่ำ คือประมาณร้อยละ 31 ในปี 2548 ทั้งนี้ เพราะมีจำนวนเมืองน้อย และเมืองที่มีอยู่มีขนาดใหญ่โตนัก ทั้งนี้ยกเว้นกรุงเทพมหานคร เท่านั้นที่มีขนาดเกิน 7 ล้านคน ประกอบกับคำจำกัดความของเมืองยังไม่ทันสมัยเหมาะสมตามความเป็นจริง การจัดขนาด อันดับของเมืองทั้งระบบตามลำดับศักยภาพให้เห็นชัดว่า ระบบเมืองยังไม่สมบูรณ์คือขาดเมืองขนาดรอง ๆ จากกรุงเทพมหานครอีกหลายอันดับ ทำให้ระบบเมืองแบบ เอกนครปรากฏเด่นชัด

ปี 2543 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากรทั้งสิ้น 21.4 ล้านคน หรือประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรทั้งประเทศ แต่มีสัดส่วนรายได้เพียง 1 ใน 10 ของประเทศ และเป็นภาคที่ยากจนที่สุดของประเทศ โดยการเกษตรยังคงเป็นอาชีพหลักของประชากรในภาคนี้ แต่มีแนวโน้มที่จะปรับตัวสู่ภาคการค้า ภาคอุตสาหกรรม และการบริการมากขึ้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2546)

การศึกษาบทบาทและหน้าที่ของเมือง กระทำได้ 2 วิธีคือ

วิธีแรก อาศัยทฤษฎีแหล่งกลาง โดยมีแนวความคิดว่าเมืองส่วนมากมีหน้าที่เป็นแหล่งกลางสำหรับบริการสินค้าให้กับบริเวณที่อยู่รอบนอก

แต่เนื่องจากเมืองเหล่านี้อาจมีหน้าที่พิเศษแยกออกไปจากการค้าและบริการ เช่น มีจำนวนแรงงานทางด้านอุตสาหกรรมจำนวนมาก หรือเมืองนั้นเป็นศูนย์กลางด้านการปกครอง หรือการทหาร เป็นต้น

วิธีที่สอง ฐานทางเศรษฐกิจของเมือง จึงมีประโยชน์มากกว่า เพราะพิจารณาโครงสร้างด้านอาชีพต่าง ๆ ของชาวเมือง ซึ่งช่วยให้เข้าใจภาพพจน์ของเมืองได้ดีขึ้น ทั้งยังช่วยเปรียบเทียบเมืองที่มีขนาดเดียวกันได้ด้วย เพราะอาศัยตัวเลขแบบปริมาณวิเคราะห์เข้าช่วย (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2527)

การกำหนดเกณฑ์เพื่อวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของชุมชนเมือง มีแนวโน้มไปทางด้านปริมาณมากขึ้น เกณฑ์ที่ใช้พิจารณาสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ระบุโดยอาศัยทฤษฎีของแหล่งกลาง (Central Place Theory) ซึ่งพิจารณาจากบทบาทและหน้าที่ทางด้านแหล่งกลางของเมืองตามลำดับคักย์ เมืองที่อยู่ในลำดับคักย์สูงสุดจะมีหน้าที่มากที่สุด และเมืองที่อยู่ในลำดับคักย์รอง ๆ ลงไป หน้าที่จะลดน้อยลง

2) พิจารณาจากระบบโครงข่ายการคมนาคมว่าศูนย์กลางหนึ่ง ๆ ติดต่อกับบริเวณรอบนอกอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะในด้านการเคลื่อนที่ หรือการเคลื่อนไหวของผู้คน สินค้า และบริการแล้วจึงสามารถลากเส้นแสดงบริเวณความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางและพื้นที่รอบนอกตามเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ

3) แสดงด้วยเส้นค่าต่าง ๆ ซึ่งคล้ายเส้นชั้นความสูง (Contour line) ของภูมิประเทศ ในกรณีวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของชุมชนเมือง การใช้พื้นที่อันเข้มและมีประสิทธิภาพ จะปรากฏอยู่ตรงท่าเลใด ต้องทำเป็นแผนที่ออกมา เช่น แหล่งอุตสาหกรรม การกระจายประชากร ราคาที่ดิน เป็นต้น

4) เปรียบเทียบอัตราการขยายตัวของประชากรในแหล่งตั้งถิ่นฐานขนาดต่าง ๆ แหล่งที่มีอัตราการขยายตัวสูง น่าจะเป็นแหล่งของชุมชนเมืองหลัก

เพราะฉะนั้น การวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของชุมชนเมืองอาจต้องใช้เกณฑ์ข้างต้นหลาย ๆ อย่างรวมกัน

เนื่องจากระบบเมืองมีความแตกต่างกันมากในเชิงบทบาทและหน้าที่ โดยเฉพาะระหว่างกลุ่มเมืองที่มีขนาดใหญ่และกลุ่มเมืองที่มีขนาดเล็ก การวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยวิธีการทางสถิติที่เรียกว่า การวิเคราะห์ปัจจัย (Factor Analysis) จะช่วยลดความหลากหลายและความซับซ้อนลงไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาขนาด บทบาทและหน้าที่ของชุมชนเมือง
- 2) เพื่อจัดลำดับความสำคัญของชุมชนเมืองด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ปัจจัยและระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์

1.3 แนวเหตุผล

เทคนิคการวิเคราะห์ปัจจัยและระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์จะช่วยสนับสนุนให้การจัดลำดับความสำคัญของชุมชนเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างเป็นไปได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาชุมชนเมืองของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างจำนวน 8 จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ยโสธร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี

1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ชุมชนเมือง หมายถึง เทศบาล ซึ่งแบ่งตามฐานะของเทศบาล ประกอบด้วย เทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลตำบล ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างทั้ง 8 จังหวัด

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทราบถึงขนาด บทบาทและหน้าที่ของชุมชนเมือง
- 2) ทราบถึงลำดับความสำคัญของชุมชนเมือง
- 3) ผู้บริหารระดับท้องถิ่นหรือระดับนโยบาย หน่วยงาน และองค์กร สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อวางแผนพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ต่อไป

1.7 วิธีดำเนินการวิจัย

- 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ศึกษา
- 2) คัดเลือกตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้
 - ด้านกายภาพ เช่น จำนวนพื้นที่ของเทศบาล เป็นต้น

- ด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น จำนวนธนาคาร จำนวน สถานพยาบาล เป็นต้น
 - ด้านประชากร เช่น จำนวนประชากรรวม เป็นต้น
 - ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น จำนวนโรงบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น
- 3) เก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากแบบสอบถาม หนังสือ เอกสาร และหน่วยงานต่าง ๆ โดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้
- ข้อมูลกราฟิก เช่น แผนที่เชิงเลขแสดงขอบเขตการปกครอง และตำแหน่งที่ตั้งของเทศบาล เป็นต้น
 - ข้อมูลตามลักษณะ เช่น ข้อมูลชื่อเทศบาล เป็นต้น
- 4) นำเข้าข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลกราฟิก และข้อมูลตามลักษณะ ลงในระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์
- 5) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป Statistical Package for the Social Sciences (SPSS)
- ขั้นตอนวิเคราะห์ปัจจัย
- ขั้นตอนการคำนวณค่าสหสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ
 - ขั้นตอนการสกัดปัจจัย
 - ขั้นตอนการหมุนแกน
 - ขั้นตอนคำนวณค่าคะแนนของแต่ละชุมชนเมือง เพื่อนำไปใช้ในการจัดลำดับความสำคัญของชุมชนเมือง และจำแนกกลุ่มชุมชนเมือง
- 6) สรุปผลการวิเคราะห์ นำเสนอในรูปแบบการบรรยาย ตาราง และแผนที่
- 7) เขียนวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์

1.8 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย

ขั้นตอน	(เริ่มทำวิทยานิพนธ์เมื่อเดือน ...มีนาคม... พ.ศ.2549)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ศึกษา	←→											
2.	คัดเลือกตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา	←→											
3.	เก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง	←→											
4.	นำเข้าข้อมูล				←→								
5.	วิเคราะห์ข้อมูล						←→						
6.	สรุปผลการวิเคราะห์									←→			
7.	เขียนวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์										←→		